

*С. І. САМАРІНА, студентка V курсу
(Ніжинський державний педагогічний університет ім. Миколи Гоголя)*

ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Наукові праці МАУП, 2003, вип. 12, с. 27–28

Подано результати дослідження рівня професійно-психологічної підготовки студентів молодших курсів музичного факультету

Професійно-психологічна підготовка вчителів у педагогічних закладах вищого типу посідає чільне місце у загальній системі навчання і виховання, оскільки від її якості та рівня залежить формування майбутнього педагога не як вузького вчителя-предметника, а як культурної людини з величезним особистим виховним впливом.

У виступі Президента України на II Всеукраїнському з'їзді працівників освіти наголошено: "За умов масовості освіти її якість дедалі більше залежить від індивідуальної роботи, застосування принципів супроводження кожної дитини від дошкільного закладу до закінчення вищого навчального закладу. Відмовившись від усереднених підходів, ми зможемо постійно підвищувати планку освітніх стандартів" (Освіта України. — 2001. — 12 жовт.).

Виходячи із зазначеного особливої актуальності набуває проблема виховання вчителя музики як професіонала: становлення його індивідуального стилю педагогічної діяльності, постійне підвищення майстерності та усвідомлення себе як педагога, що постійно саморозвивається та самооновлюється, оволодіння високою спеціальною підготовкою, умінням вільно користуватись психолого-педагогічними знаннями та навичками професійного спілкування, розвинути педагогічним мисленням, загальною культурою. Мета психологічної підготовки майбутнього фахівця передбачає: практичну підготовку спеціалістів до подолання психологічних труднощів професійної діяльності, формування у них психологічної готовності до успішного вирішення ними професійних завдань, оволодіння навичками швидкого реагування, встановлення емоційного контакту. Важливим психологічним умінням є здатність контролю педагогом власних емоцій та переживань, що полегшує спілкування у процесі навчання та виховання, допомагає встановити зворотні зв'язки між учнями

та вчителем і значною мірою характеризує рівень психологічної культури. Психологічна культура студента певним чином проявляється під час складання ним іспиту чи заліку, коли емоційні переживання досягають критичного стану, саме за таких складних умов виявляється здатність студента до самоконтролю та збереження емоційної рівноваги. У зв'язку з цим студентів необхідно привчати до регулярного самоаналізу власного емоційного досвіду, уміння точно виражати свої почуття, керувати своїми переживаннями. На музичному факультеті головною формою іспиту є публічний виступ як основний показник професійної майстерності та психологічної готовності до музично-педагогічної діяльності. У процесі навчання кожний студент факультету публічно виступає на сцені 11–12 разів на рік у вигляді академічного концерту, прослуховування, екзамену з диригування, вокалу чи основного інструменту, що у загальній сумі (за 5 років) становить 50–60 сольних виступів.

Для докладнішого висвітлення цієї проблеми проведено невелике дослідження, що передбачало вивчення поведінки студентів молодших курсів під час публічного виступу.

На початковому етапі дослідження виходили з досить широкої загальної гіпотези, що концертний виступ — це складна, багаторівнева психічна діяльність, пов'язана з особливим емоційним напруженням та хвилюванням, яке можна виявити, якщо простежити за психофізіологічними показниками у процесі самостереження та вивчити самозвіти охоплених дослідженням. Але вже перші результати показали, що ситуація набагато складніша й не така однозначна, як уявлялося, що й спонукало нас до уточнення гіпотези дослідження. У теоретичній частині дослідження ми виходили з аналізу відношення "композитор — виконавець — слухач".

Музичний твір — це своєрідне музичне висловлювання композитора, який є носієм музичного переживання, що поступово набуває форми задуму музичного твору, але він несе в собі не лише переживання, а й має інтенцію їх висловити, поділитися ними з іншими. Будучи оформленим та завершеним з точки зору музичної думки і форми, музичний твір водночас лишається незавершеним та відкритим і стає цілісним лише тоді, коли його добудовує, завершує та сприймає інша людина. Професіоналізм учителя музики виявляється передусім у здатності розшифрувати закодовану в потних знаках інформацію, створити власне бачення музичного задуму композитора та породжувати власне висловлювання, яке, у свою чергу, адресоване іншій особистості і теж вимагає відгуку слухача.

Отже, в експериментальному дослідженні ми хотіли встановити наявність спрямованості студента на вираження власного задуму (як риси професіоналізму) і порівняти його з рівнем сформованості психологічної культури як складової професійно-психологічної підготовки.

У дослідженні брали участь 32 студенти I–II курсів музичного факультету Ніжинського державного педагогічного університету імені Миколи Гоголя. Головним методом було написання досліджуваними невеликого твору-самозвіту, де у довільній формі студенти описали свої переживання та враження, пов'язані із ситуацією концертного виступу, а саме з інструментальним виконанням музичних творів на академічному концерті. Подальший аналіз та вивчення психофізіологічних показників кожного студента дозволили визначити чотири рівні сформованості професійно-психологічної культури.

Для груп першого рівня (25 % загальної кількості студентів) виступ на сцені нічим не відрізняється від екзамену з будь-якого іншого предмету (психології, педагогіки тощо), оскільки для них важливе лише отримання позитивної оцінки, а художнє виконання твору, висловлювання власного задуму відходять на другий план. Наведемо кілька цитат із їхніх робіт: "Головне не двійка, а інше неважливо", "Коли виходиш за двері, то відчуваєш, що всі проблеми вже позаду, хоч якби ти не зіграв". Для них характерний стан, який описав один респондент: "Під час гри у мене все вилітає з голови і руки грають механічно". Присутність публіки є лише негативним відволікаючим фактором для студентів цього рівня: "Набагато легше грати, коли комісія щось пише, але тільки не дивиться на тебе". Отже, рівень сформованості професійно-психологічної культури студентів цієї групи доволі низький, оскільки майже повністю відсутні професійна майстерність та психологічна стійкість.

Другий рівень (25 %) за характером сформованості професійно-психологічної культури близький до попереднього, різниця між респондентами 1 та 2 рівнів лише в тому, що перша група намагається уникнути негативної оцінки (двійки), а друга "боїться, що не отримає п'ятірки", "...граю все добре до першої помилки", "Боюся про щось забути, збитись". Зміст публічного виступу виконавці вбачають лише у відтворенні гарно вивченого тексту, у точному виконанні інструкцій та вказівок учителя, що підтверджує низький рівень професійної підготовки.

Для студентів третього рівня (33 %) сенс публічного виступу у відтворенні художнього образу, але на заваді стоять такі фактори, як надмірне хвилювання, відсутність умінь контролювати власні емоції. Ось одне з висловлювань респондентів: "Коли граю на сцені, починають тремтіти кішцівки, тому увагу зосереджую на тому, якби потрапити на потрібну клавішу, через що губиться образ твору". У цієї групи спостерігається наявність сформованої сукупності професійних умінь, але бракує досвіду психологічної культури, що виявляється у відсутності навичок самоконтролю.

Четвертий — найвищий рівень виявлений лише у 17 % студентів, для яких головне у виступі — донести власний задум, отримати власне задоволення, самовиразитись, для них наявність слухачької аудиторії — необхідна умова. Цитую: "...на сцені краще думати про музику", "...коли я сідаю за інструмент, то повністю віддаюся музиці", "...найголовніше у виступі для мене — отримання власного задоволення", "Коли починаю грати і все виходить добре, то почуваю себе спокійно, виходжу в образ і граю із задоволенням для себе". Як правило, це студенти, які мають добру професійну підготовку й досвід публічних виступів на сцені. Безперечно, хвилювання має місце і на цьому рівні (якщо взяти до уваги психофізіологічні показники й особливості поведінки), однак воно є невід'ємним компонентом будь-якої творчої діяльності. Аналіз результатів дослідження показав, що лише у 17 % студентів молодших курсів достатній рівень професійної підготовки та психологічної культури, що є необхідними умовами для становлення грамотного фахівця, у більшості ж (83 %) — лише на початковій стадії розвитку і вимагає ретельного, індивідуального підходу. Отже, професійно-психологічна підготовка вчителя музики — складний багатогранний процес, що реалізується поетапно протягом усього періоду навчання, а його кінцевим результатом є здатність студента музичного факультету виявляти свої індивідуальні здібності під час музично-педагогічної діяльності.